

כתרי תורה

הגות והלכה בפרשת השבוע במשנת רבותינו גאוני תימן זיע"א

רבי פנחס ב"ר חיים אלנדאף זלה"ה
 מחכמי ירושלים - כ"ט מרחשון תש"ה
 רבי סעדיה ב"ר דוד שאער זלה"ה
 רב באיב ומרבני חדרה - כ"ט מרחשון תשמ"ה
 רבי ישעיה ב"ר ישראל סינאי זלה"ה
 רב גבעת ברנר - ל' מרחשון תשס"ו
 רבי אליהו ב"ר סעדיה ראשיד זלה"ה
 מח"ס ליקוט אליהו - א' כסלו התשע"ה
 רבי חזקיהו ב"ר דוד מלאכי זלה"ה
 רב שכונת 'משכנות' רמה"ש - ב' כסלו תשל"ט
 רבי דוד ב"ר ישראל צאנזי זלה"ה
 מדייני שרעב ורב במרמורק - ג' כסלו תש"ג
 רבי משה ב"ר יוסף פנחס זלה"ה
 ר"כ קהילות יעקב, ראה"ע - ג' כסלו תשע"ו
 רבי אהרן ב"ר אפרים קפרי זלה"ה
 רב מושב עזריאל - ה' כסלו תשנ"ו
 הרב שאול ב"ר דוד אהרן זלה"ה
 רב בית דגן ונס ציונה - ה' כסלו תשע"ג

ל"ג מרן ארץ הישיבה הגאון רבי ירחמיאל גרשון בן הגאון רבי צבי יהודה ארלשטיין זלה"ה. מרן הגאון הגדול רבי שמואל יוסף חיים בן מרן הגאון רבי יעקב ישראל קניבסקי זלה"ה. מרן הגאון הגדול רבי שמעון ב"ר דוד בערני זלה"ה. זקנתי אצילת המידות מרת שולמית מורחיי ע"ה ב"ר שלום עסאד זלה"ה - ט"ו אב התשפ"ג. זקנתי מרת חנאמה מנארי ע"ה ב"ר סאלם דהבאני זצ"ל - כ"ט מרחשון תש"ס. זקני רבי יעקב ב"ר חיים שרעבי זצ"ל - ג' כסלו תשמ"ב ובנו ר' עזרא זצ"ל - ל' סיון התשפ"ג. דודי הרב אברהם ב"ר דוד בריחי זצ"ל, הרב אלעזר עוזרי זצ"ל בן יבלחט"א רבי אברהם, ר' ישראל ב"ר יהודה חגבי זצ"ל, הבה"ח נפתלי צבי יעיש זצ"ל בן יבלחט"א רבי יגאל, מרת בתיה שאלתאל הלוי ב"ר עזר שרעבי זצ"ל - ט' סיון תשפ"ג ומרת יהודית ב"ר יוסף שרעבי ע"ה - ולכות הרבנים הגאונים הרב אהרן ב"ר יוסף שליט"א, הרב יעקב ב"ר משה שליט"א - הרב רפאל אריה בן יחיא שליט"א, הרב אלעזר ב"ר אהרן שליט"א, הרב יצחק בן אסתר שליט"א, מרת צביה ב"ר יוסף תח"י, הנערה שרה בת שולמית תח"י, לרפ"ש במהרה בתושב"י, ו"הצלחת והצלחת אחי"י, הנתונים בצרה ובבטיה באח"ק ובשאר גלילותיהם, והשם ירחם, עמו יתנחם, על יד מנחם, אב"ר.

כתר של א"ש

כתר ההלכה | הגאון הרב נתנאל עומסי שליט"א - מרבני בית ההוראה 'פעולת צדיק' לעילוי נשמת אביו רבי יחיא ב"ר יצחק עומסי זלה"ה - נב"ע כ"ז אלול התש"פ

קנתה לעצמה ולחברתה וקיבלה תוספת במבצע למי הולך הרווח

א] מעשה ברחל שהלכה לחנות לקנות לעצמה שני בגדים, לאה חברתה ששמעה מכך ביקשה ממנה לקנות לה שני בגדים מסוימים מחנות זו, וכשהגיעה רחל לשלם בקופה, אמרו לה כי יש מבצע 'בגד חמישי חינם'. ונשאלה השאלה מי זוכה בבגד החמישי חינם, רחל הקונה או שיש לה לחלוק בבגד עם לאה שהרי חלק מהקניה היא עבורה.

תשובה: קי"ל (ש"ע ח"מ ס"י קפ"ג ס"ו) ששליח שקנה עבור חברו דבר שיש לו מחיר קצוב והוסיף המוכר לקונה [השליח] מאותו דבר בשעת הקנייה, הרי זו נחשבת מתנה ויחלוקו בעל המעות והשליח. והטעם שחולקים, יש אומרים מפני שיש ספק למי נתכוון המוכר לתת מתנה זו, האם לשליח או למי שנתן מעות (רש"י כתובות צח, ד"ה שיש לו קצבה) ויש אומרים כי אף שכוונת המוכר אל השליח, מ"מ השליח ובעל המעות נחשבים כשותפים וזאת הסיבה שחולקים (רי"ף ורא"ש כתובות שם, ש"ך ח"מ ס"י קפ"ג ס"ק י"ב). וכתבו האחרונים, כי בזמננו כל המבצעים שיש בהם מתנות, תכליתם כדי להגדיל את כח הקניה ולכן המתנה היא לבעל המעות בלבד (שמרו משפט להגר"ש זעפראני שליט"א ח"ב עמ' קמ"ב).

ובנדון שבשאלה שרחל ולאה שתיהן בעלי המעות, יחלוקו ביניהם לפי יחס המעות. אמנם עדיין יש להסתפק ביון שלאה עדיין לא שילמה על הבגדים והתכוונה לשלם רק כשתיקח את הבגדים מרחל, וא"כ יש מקום לומר שרחל היא בעלת המעות. ולמעשה אמר לי הגאון הרב יורם סרי שליט"א, כי אם תתכוון רחל לקנות לעצמה את כל הבגדים ואח"כ למכור ללאה מה שרצתה, יהיה הבגד החמישי הניתן במתנה, שלה וזו עצה טובה שכתבו הפוסקים אם יארע מקרה כזה. אך אם לא עשתה כן, והתכוונה לקנות מראש עבור לאה, מסתבר יותר שאחריות שני הבגדים הם על לאה, ונמצא ששתיהן בעלות המקח, ויחלקו בסכום הבגד החמישי.

עניית אמן ואמירת מזמורי תהלים כשיש אוכל בפיו

ב] איתא בברכות (נא). שאין לברך כאשר יש בפה איזה מאכל, משום שנאמר (תהלים ע"א, ח) ימלא פי תהלתך. ואם שכח והכניס אוכל לתוך פיו בלא ברכה, אם הוא דבר שנמאס כשיוציאו, יסלקנו לצדדי פיו ויברך, ואם אינו נמאס יוציא ויברך (ש"ע ס"י קע"ב ס"ב). ונשאלתי, האם דין זה הוא גם באמירת תהלים או בעניית אמן על ברכה וכלשון הפסוק 'תהלתך' שכל דברי התהילה להשי"ת צריכים להיות בפה מלא.

תשובה: הנה אחד הטעמים שנקראת המצה לחם עוני, הוא מפני שעונים עליו דברים הרבה (פסחים לו), דהיינו שגומרים עליו את ההלל (רש"י שם). ויש שהוכיחו מכאן לענייננו, כי לא דוקא ברכות, אלא כל תהילות ה' אין לומר כשיש מאכל בפה, שהרי אפילו המצה שעונים עליה דברים הרבה אין אומרים זאת בשעת האכילה אלא לפני או לאחריה (להורות נתן מועדים ב' עמ' קמ"ה). ולא זכיתי להבין מה ראייה היא, שהרי בלאו הכי אין לומר הלל בשעת אכילת המצה לפי שאין משיחין בשעת הסעודה ואך בברכה שיש בה דברים מועטים אין בזה חשש שמא יקדים קנה לושטן. ולעניין אמירת אמן יש שחילקו לומר כי בעניית אמן תלוי הוא בדעת אחרים ואי אפשר שימתין מלענות עד שיבלע שהרי צריך לענות מיד אחר הברכה וגם אי אפשר שיצטרך לפלוט בכל פעם שחברו מברך קודם שיענה אמן ועל זה לא חייבו חכמים (גם אני אודך - תשובות הגר"ש שכטר עמ' י"ג).

וכששאלתי את מרן הגר"י רצאבי שליט"א על עניין זה השיב, כי גם הפסוק שהובא בגמרא אינו אלא אסמכתא, ומשום כך אין ללמוד למעשה אלא לעניין ברכה שנוכרה בגמרא שם בהדיא, אבל שאר דברי תהילות, מותר וזהו אף לעניין ברכה אם שכח והכניס לתוך פיו מאכל בלא ברכה והוא דבר שנמאס כשיוציאו, לא חייבוהו להוציא ויכול לברך כשהמאכל בפיו. מוכח שהוא רק דין לכתחילה ואינו מעכב. ומכל מקום למעשה אמר לי, כי אף שאין ראוי לקרוא תהילים כשפיו מלא אוכל, מ"מ בעניית אמן אין להחמיר, כי המכוון בהלכה זו בעניין הברכה הוא שיש לאדם להכין עצמו קודם הברכה, שלא יברך ויש אוכל בפיו, משא"כ בעניית אמן אינו יכול להתכוון קודם לכן ונ"ל כי אדרבה אם יחמיר בעניית אמן עלול הוא לבא לידי אמירת אמן יתומה במה שיתעכב מלענות עד שיבלע או יפלוט.

וישטם עשו את יעקב על הברכה אשר ברכו אביו ויאמר עשו בלבו יקרבו ימי אבל אביו ואהרגה את יעקב אחי (כ"ז, מ"א)
 תמה מוהר"ר יחיא קורח זלה"ה במשכיל דורש, הרי מצינו שרדף אחר יעקב בבאו מפרץ ארם וארבע מאות איש עמו ועדיין אביו קיים (וכמ"ש רש"י לקמן ל"ה, כ"ט, שמכירתו של יוסף קדמה למיתתו של יצחק, יע"ש). ותידן, אפשר דכוונת הכתוב כן, אהרגה את יעקב אחי אעפ"י שאז יקרבו ימי אבל אביו שיהיה מתאבל עליו, לא אחוש לצער. ואמר כן מפני שהיה בלבו גם על אביו, מפני שלא חש לבדוק אותו יפה אם הוא עשוי, ונמצא שהוא גרם קצת לבטל ממנו הברכות. ואם שגיתי השם הטוב יכפר בעדי, עכ"ל.
 עוד יש לשאול, כי הנה נחלקו רבותינו במדרש הגדול (ובסגנון אחר מובא בב"ר פס"ו ט'), ר' יהודה אומר יקרבו ימי אבל אביו מעצמן ואח"כ אהרגה את יעקב אחי. ור' נחמיה אומר, אמר עשו אני מקרב אבלו של אבא כדי להרוג את יעקב אחי, ע"כ. ואף שלדעת שניהם המתין עד לאחר אבלו של יצחק, מכל מקום, ביקש לקרב מיתתו של יצחק. וקשה היאך תתכן מחשבה זו אצל עשו שזוהר כל כך בכבוד אביו, וכמו שאמרו בב"ר (פס"ה ט"ו) אמר ר' שמעון בן גמליאל, כל ימי הייתי משמש את אבא ולא שמשתי אותו אחד ממאה שמשם עשו את אביו, שמשמו בבגדי מלכות [המה בגדי עשו החמודות] ע"ש. ובמדרש הגדול (כ"ז, ט"ו) סיים על זה וזוהי שעלתה בידו שזכה בה לחיי עולם הבא. ולדברי המשכיל דורש אתי שפיר, כי לאחר שנטל יעקב את הברכות, היה בלבו של עשו על יצחק אביו. והדברים מתמיהים, היאך הגיע עשו מדרגה גבוהה כל כך בכבוד אב, להרוג את אביו. ומבואר שלא היתה המצוה בידו אלא מן השפה ולחוץ, וליבו חורש רעה. ולכן לא עמד בשעת נסיון ונטר בליבו לאביו. ויתירה מזו יש לומר שלא החזיק בכבוד אביו כ'מצוה' אלא כנימוס מושכל, ולכן כשהיתה בליבו טענה על אביו, נטר לו על כך, ויש עוד להאריך בזה ואכמ"ל. ויה"ר שנעשה המצוות לשם שמים, לעשות נח"ר ליוצרנו, אכ"ר. שבת שלום

סחרו אל ארץ (ירמיה י"ד י"ח). ותרגום ויסב מעליהם (לקי מ"ב, כ"ד) ואסתחר מעליהון, ע"כ. והרשי"ה בהגהותיו שם כתב, כי ממעשה דיוסף משמע ד'סחר' מלשון פניה. ולפי"ז יהיה ביאור הפיוט, פנה מעסקיו והשכים להלוך, עכת"ד. אמנם הכל הולך אל מקום אחד, כי הפונה מסובב עצמו מעסק זה ופונה לעסק אחר.

מדוע נהגו לאכול בהסיבה

ה] עוד כתב במרפ"ל, דמלשון התרגום שהזכירה את האכילה בצורה זו. מבואר שמנהג ההסיבה מנהג נביאים הוא, והטעם שנהגו לאכול בהסיבה, 'אפשר שהוא סימן שמחה וחירות, כמו שהוא מצותה עתה בליל פסח (ולקמיה ביאר דהאידינא שערבה כל שמחה, נשאר מנהג זה רק בליל הסדר שהוא זמן שמחה גדולה, וגומרין בו את ההלל בשמחה וחירות). ומפני שסוד האכילה לברך ניצוצות הקדושות, צריך להגביר כח הקדושה בתורת השמחה והחירות לשם שמים, כדי להכניע הקליפות', ע"כ.

ובסיום דבריו ביאר את לשון 'הסיבה' ואינו רחוק שתקרא ההסיבה ישיבה, שכן דרך השי"ן ימנית להתחלף לשמאלית, ע"כ (וע"ע בבא"י דלקמן שחוק ביאור זה). ודבריו צ"ב, שהרי הסיבה אינה סתם ישיבה. וצ"ל דלכך נקראת הסיבה כמו הישיבה בה"א הידיעה, לומר שהיא הישיבה המעולה דרך שמחה וחירות.

ו] ביאור נוסף מדוע אוכלים בהסיבה, עולה מדברי מוהר"ר שלום ב"ר סעדיה קורח זלה"ה (אביו של בעל מרפ"ל) בתשובה שנדפסה בספר אוצרות תימן (סי' י"ז), דכיון שהשלחן דומה למזבח (ע"ש שהוכיח כן מקראי אבש"ר), ועל המזבח אמר דוד המלך ע"ה ואסובבה את מזבחך ה' (תהלים כ"ז, ו). וזהוהב למידת האמת ישכיל וידע, איך נביאי אמת שינו הישיבה ממנהגה וטבעה, אלא כיון שהכתוב קראו לשלחן מזבח, צריכים לנהוג בו דיני מזבח, ועע"ש באורך.

גם ישיבה לאכול שלא בהטיה נקראת הסיבה

ז] אמנם מהר"י"ץ בשו"ת פעולת צדיק (ח"ב סי' רל"ב) הביא שני פירושים נוספים מדברי הערוך (ערך סב) מדוע הישיבה לאכול נקראת הסיבה. פירוש ראשון היסבו, ישבו סביבות הפת. פירוש שני, היו יושבין לאכול, שישבו לעסק אחר ונודמן להם לאכול. היסבו, ישבו לאכול ולא לעסק אחר, ע"כ. ולפי"ז אין עניינו כלל להסיבה ששוכבין ומוטים על צדן וכמו שנתבאר לעיל.

יש להבין לפירוש השני, מדוע ישיבה לאכול ולא עסק אחר נקראת 'הסיבה'. ונראה, ע"פ מש"כ לעיל בשם הרשי"ה בביאור 'סחר והשכים' דהיינו פנה מכל עסקיו והשכים, וכמו שביארנו שהפונה מסובב עצמו מעסק זה לעסק אחר. לכן כאן שפנו מעסקיהם וישבו לאכול זוהי הנקראת 'הסיבה'.

ח] ולפירוש הראשון יש לציין מש"כ בבארות יצחק (ח"ה אות י"ג ס"ק ל"ו). והרצוה להבין תשובת מהר"י"ץ זו בענין 'היסבו אחד מברך לכולם' על בוריה, יענין שם בכל דברי מרן שליט"א שפתח השער להבנת עומק כוונתו בשמונה דרכים, דלמעשה א"צ שישבו סביבות הפת ממש, אלא שהישיבה לאכול נקראת 'הסיבה' על שם טעם זה. והוכיח, שהרי יצחק ישב לאכול לבדו, ומה שייך כאן 'אסחר' שעניינו ישיבה 'סביבות' הפת, דזה שייך רק כשיש עוד אנשים ממילא הם 'סובבים' את הפת, אלא שהיא לשון מושאלת לכל אכילה.

ויאמר יעקב אל אביו אנכי עשיו בכרך עשיתי כאשר דברת אלי קום זא ע"בה ואכלה מצידוי בעבור תברכני נפשך (כ"ז, י"ט) תרגום מילת 'נא'

א] את תיבות קום נא שבה, תרגם אונקלוס 'קום כען אסתחר'. ויש לשאול מדוע לא תרגם 'נא' מלשון בקשה וכמ"ש בסנהדרין (פט, ב) אין נא אלא לשון בקשה. וכמו שדרשו כאן במדרש תנחומא (אות י"א), כיון שנכנס הרשע התחיל קורא לאביו בזדון, יקם אבי ויאכל מציד בנו, והכתוב אומר עליו (משלי י"ח, ג) בבא רשע בא גם בוז. אבל יעקב לא אמר כן אלא בא בלשון בקשה, קום נא שבה, שלשתן לשון שפלות וענותנות, ואותו רשע אמר יקם אבי ויאכל, ע"כ. וכ"כ במדרש נר השכלים לאחד מקדמוני חכמי תימן זיע"א (הובא בתו"ש אות ע"ח), קום נא שבה, בשפה רפה ולשון תחנונים.

אכן מצינו כמה פעמים שתרגם אונקלוס מילת נא בלשון 'כען' שמשמעה עתה. ע"י ראב"ע לעיל (י"ב, י"א) וע"ע ברא"ם (לעיל כ"ב, ב) וע"ע מש"כ מוהר"ר יחיא קורח זלה"ה במרפא לשון (לעיל י"ט, ב) בביאור העניין וסודו. ואונקלוס תרגם בכל מקום לפי העניין.

כל ישיבה לאכול נקראת הסיבה

ב] עוד יש לשאול מדוע לא תרגם מילת שבה כמשמעה מלשון ישיבה 'תוב'. וכתב רש"י, כי 'שבה' כאן עניינו 'מיסב על השלחן', ולכן הוא מתורגם 'אסתחר', ע"כ. (ולקמיה תבואר השייכות בין לשון 'הסיבה' לבין לשון 'אסחר').

וכתב במרפא לשון, דכל ישיבה לאכול תרגומו לשון הסיבה. וכן תרגם אונקלוס לקמן (ל"ז, כ"ה) על פסוק וישבו לאכל לחם, ואסחרו למיכל לחמא. וכתב שם הרב נתניה לגר, כוונתו להסב בדרך סעודה. והוכיח שהכוונה כאן להסיבה, כי אם כוונתו לישיבה סתמא, פשיטא שישב, שהרי אי אפשר לאכול כשהוא מושכב. וכן בכל מקום מדוע הזכיר הכתוב לשון 'ישיבה' באכילה, אלא הא קא משמע לן, שישבו לאכול בהסיבה.

דרכם לאכול בהסיבה

ג] והטעם שישביה לאכול נקראת הסיבה, ביאר במרפ"ל, לפי שהיה דרכם לקבוע סעודה בהסיבה על צד שמאל. וכמבואר במשנה בברכות (פ"ו מ"ז) היו יושבים לאכול כל אחד מברך לעצמו, היסבו אחד מברך לכולם. דדוקא ההסיבה קובעת את הסעודה. ובמהדו"ק (הובאה באוצרות תימן סי' כ"ב) כתב, ולא יתכן שיהיה זה בדרך מקרה, אלא לכוונה מכוונת ולצורך מצוה, ע"כ. פי' דלכך דוקא הסיבה קובעת, כי אז אין האכילה בדרך מקרה (ומה שהוסיף זולצורך מצוה יבואר להלן).

ד] והנה הסיבה זו, מתבאר מדברי רש"י בברכות (מב, א) שהיא הסבת מטות, על צדיהן שמאלית על המטה. וצריך לבאר, מדוע ישיבה כזו נקראת 'הסיבה'. ונראה, כי ההסיבה היא ישיבה בסיבוב, כשהוא מוטה על צדו. ואין זה כשישיבה רגילה שגופו ישר אל מול פני השלחן. ומזה יובן תרגומו 'אסחר' שהוא לשון סיבוב, כמו שהוא בלשון הקודש, וכמ"ש רש"י על הפסוק ואת הארץ תסחרו (לקמן מ"ב, ל"ד), תסחרו, תסובבו. וכל שלון סוחרים וסחורה על שם שמחזרים וסובבים אחר הפרקמטיא. [וע"ע בעץ חיים למהר"י"ץ (ח"ג דף סה, ב) על מילות הפיוט סחר והשכים, סחר לשון סבוב, מלשון

מדרכי רבותינו - הגאון הרב אליהו ב"ר סעדיה ראשיר זלה"ה

רבי אליהו נולד בראש העין לאביו רבי סעדיה זצ"ל אשר עז חפצו לראות את בניו שתולים בבית ה', ועל אף שהיה הדבר כרוך בלעג ובבוז מהסביבה, לא חת ושלח את כל ילדיו לישיבות, ואף תמך ועודד את רוחם בתקופות אלו. בצעירותו למד בישיבת משכן יעקב בחיפה ולאחמ"כ בישיבת פוניבז' שם זכה לקרבה יתירה ממרן הגרא"מ שך זלה"ה שמחבתו אף תמך בו לאחר נישואיו וסייע בעדו בכמה עניינים. בסביבות שנת התשמ"ג הקים את מוסדות 'ללמוד וללמד' בעיר נתיבות, ובכללם כולל אברכים שיעורי תורה ומדרשות בנתיבות וסביבותיה, ומפעלי חסד של ממש לנזקקים. ובשנת התש"נ אף התעתד לפתוח בית יעקב לבנות ק"ק תימן, אלא שבסוף לא יצא אל הפועל. בהסכמתו לספרו העמוק 'שיעורי נדה' כתב עליו יבלחט"א מרן הגר"י רצאבי שליט"א 'יורד לעומק הפשט ומשדר עמקים בעיון הדק היטב, פה מפיך מרגליות ונור אהיו על ראשו, והיד כותבת על הספר ובדיו, אין לך בו אלא חידושו וכו'. וניכר פועלו לשם שמים אם בהיותו עוסק בקיבוץ תורה לקרובים ולרחוקים וגומל חסדים טובים לכל אדם, ומה גם לנזקקים ברוך אשר יקים, נלבע בעוה"ר בשיא פריחתו התורנית בשנת ה'ז"ן לחייו. זיע"א.